

*Сергієнко Анна Андріївна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра 404 групи навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Полішко Н.Л., професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії в галузі права, доцент*

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

На сьогоднішній день активно пропагується ідея толерантного та інклюзивного суспільства. Та в супереч цьому проблема гендерної дискримінації та гендерно зумовленого насильства (далі ГЗН) все ще є актуальною.

Варто звернутися до термінології аби в повній мірі зрозуміти значення ГЗН. Відповідно до п 1 ст 3 Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): «гендер» означає соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків [2].

Українське законодавство не дає чіткого визначення гендерно зумовленого насильства, проте в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» є визначення: насильство за ознакою статі - діяння, спрямоване проти особи через її належність до певної статі чи стереотипні уявлення про соціальні ролі (становище, обов'язки, поведінку тощо) жінки або чоловіка в суспільстві, або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [6].

Основні типи гендерно зумовленого насильства:

Фізичне насильство: удар, штовхання або будь-яка форма фізичної шкоди.
Сексуальне насильство: примус до сексуальних дій без згоди, включаючи зґвалтування та сексуальні домагання.

Психологічне насильство: залякування, приниження або емоційне маніпулювання.

Економічне насильство: контроль за фінансовими ресурсами, обмеження доступу до грошей або роботи [8].

Відповідальність за деякі форми ГЗН передбачена кримінальна відповідальність за статтями кримінального кодексу України: незаконне проведення абортів або стерилізації (ст.134), примушення до шлюбу (ст. 151 2), зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154), розбещення неповнолітніх (ст. 156), порушення рівності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161), виготовлення, розповсюдження предметів порнографічного характеру, примушування до участі в

їх створенні (ст. 301), втягнення або примушування неповнолітньої особи до участі у видовищному заході сексуального характеру (ст. 301 2), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303) [4].

Також і передбачена і адміністративна відповідальність. Відповідно до статті 173 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення «за вчинення домашнього насильства або насильства за ознакою статі, що не спричинило тілесних ушкоджень, внаслідок якого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, передбачена адміністративна відповідальність у вигляді накладення штрафу від 170 до 340 грн, або громадських робіт на строк від 30 до 40 годин, або адміністративного арешту на строк до 10 діб» [5]. Цивільно-правові способи захисту осіб, що постраждали від ГЗН: стягнення матеріальної та/або моральної шкоди, видача судом обмежувального припису стосовно кривдника; звернення зі скаргою до державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, Уповноваженого ВРУ з прав людини, а також до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (у разі, якщо вичерпані внутрішні засоби правового захисту або якщо застосування таких засобів захисту не виправдано затягується).

Варто також зазначити і міжнародні співпраці та інституції з приводу боротьби з ГЗН. Дана питання надзвичайно актуальне враховуючи збройну агресію з боку російської федерації.

14 вересня 2023 року Прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан та Генеральний прокурор України Андрій Костін оголосили про початок роботи Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні (Офіс МКС). Це стало новим кроком у співпраці України та МКС з метою забезпечення ефективного міжнародного кримінального правосуддя [7].

Акти сексуального, репродуктивного та інших форм гендерно зумовленого насильства можуть стосуватись всіх актів геноциду (вбивство, заподіяння серйозних тілесних або психічних ушкоджень, навмисне створення умов життя, розрахованих на фізичне знищення, застосування заходів, спрямованих на запобігання народженню, примусове переведення дітей в іншу групу) щодо членів групи. Офіс прокурора акцентує свою увагу на тому, що досвід постраждалих від гендерно зумовлених злочинів, які пережили геноцид, не обмежується виключно зґвалтуваннями жінок та вбивством чоловіків [9].

Акти геноциду можуть відрізнятись залежно від того, стосовно кого було вчинено гендерно зумовлене насильство, та можуть бути в таких випадках, зокрема:

- вбивство чоловіків на певній території або певної групи може мати гендерний вимір, оскільки тоді виключно жінкам і дівчатам важко буде зберегти суспільство та культуру;
- заподіяння серйозної фізичної та/або психологічної шкоди внаслідок гендерно зумовленого злочину. Такі дії включають зґвалтування та інші форми сексуального насильства, що враховують етнічну, расову, релігійну чи національну приналежність постраждалої особи, а також тортури та інші види жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Такі дії також

включають примушування членів сім'ї до вчинення цих дій щодо інших членів сім'ї або бути їх свідками;

- навмисне створення для групи умов життя, розрахованих на фізичне знищення останньої. Сюди входять умови, встановлені з наміром спричинити “повільну смерть”, групи, такі як голодування, скорочення медичних послуг до мінімуму або унеможливлення отримання медичних послуг населенням, систематичне вигнання представників/ць групи з домівок або їх знищення, депортація або примусове переміщення, а також сексуальне насильство, включаючи зґвалтування (може бути вчинене з метою зараження потерпілої особи ВІЛ-інфекцією або іншими інфекційними захворюваннями);

- примусове переміщення дітей шляхом прямого переміщення або шляхом погроз. Такі дії можна вважати гендерно зумовленим злочином, оскільки коли дітей примусово переміщують, вони можуть по-різному залежно від статі, віку та інших факторів пережити геноцид [3].

З наведених вище міркувань, проаналізувавши Політику Офісу прокурора МКС щодо гендерно зумовленого насильства, надає можливість поглянути на ГЗН, в контексті збройної агресії «рф» на території України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%8>
1. 2.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 № 994_001-11. Ратифікація від 20.06.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11.
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 21.08.2024р. №3909-IX Дата оновлення 25.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. № 2341-III. Дата оновлення 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005р. №2866-IV. Дата оновлення 19.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
7. Створення офісу МКС в Україні – новий рівень співпраці України та МКС: Експертний центр з прав людини від 29.11.2023 р. URL: <https://ecpl.com.ua/news/stvorennia-ofisu-mks-v-ukraini-novyy-riven-spivpratsi-ukrainy-ta-mks/>.
8. Кафедра фізичної культури та методології її викладання. Природничий факультет. Гендерно зумовлене насильство. URL: <https://kdpu.edu.ua/fizychnoi-kultury-ta-metodyky-ivykladannia/zahalna-informatsiia/2628-osvitnii->

tsentr/rekomendatsii1/28124-henderno-zumovlene-nasylstvo-hzn.html(дата звернення 03.11.2025).

9. Міжнародний кримінальний суд: новий погляд на гендерно зумовлені злочини: ЮРФЕМА від 3.07.2024 р. URL: <https://jurfem.com.ua/mks-gb-crimes/>(дата звернення 02.11.2025).

Слюсар Лілія Олександрівна, студентка 3 курсу за спеціальністю «Право» навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Верейці О.В., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ПРО ГЕНДЕРНЕ ТА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Судова практика України в справах домашнього та гендерно зумовленого насильства демонструє складну динаміку, яка формується під впливом законодавчих змін, міжнародних зобов'язань та соціально-культурних трансформацій. Після криміналізації домашнього насильства почався системний процес переосмислення підходів до кваліфікації, доказування та застосування заходів кримінальної відповідальності. Нова правова база стимулює більш глибоке врахування гендерного контексту у судовому розгляді. Застосування міжнародних стандартів у місцевих вироках стало помітнішою тенденцією. Судді все частіше посиляються на міжнародні документи, обґрунтовуючи рішення в справах психологічного, економічного або фізичного насильства. У ряді рішень встановлено, що домашнє насильство за своєю природою є системним явищем, яке складається з низки взаємопов'язаних епізодів — не лише фізичні напади, а й психологічний тиск, фінансовий контроль, сексуальні домагання або ізоляція.

У практиці кримінальних проваджень значна увага приділяється доказовій базі, що підтверджує систематичність насильства. Судді аналізують не лише окремі випадки, але й контекст взаємовідносин — характеристики особистості кривдника, спосіб комунікації, періодичність актів — з метою встановлення, чи складає це домашнє насильство як форму злочинної поведінки. Рішення ухвалюються незалежно від того, чи було раніше адміністративне покарання, зосереджуючи увагу на конкретних обставинах справи та достовірності свідчень [1, с.357-358]. Судова система демонструє готовність відмовляти в закритті кримінального провадження навіть за умови, що потерпіла особа просить про примирення або відкликання обвинувачення. Правоохоронні органи та суди визнають необхідність продовження кримінального переслідування, щоб мінімізувати вплив тиску або залежності. Однією з викликів залишається вжиття ефективних запобіжних заходів. Судді найчастіше звертаються до інструментів, таких як обмежувальний припис, який може бути виданий швидко та діяти на випередження подальших актів насильства. Приписи мають бути пропорційними й стримувальними, щоб не